

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

9859

Հայաստանի

ՏՕԿ - Բիշօր

891.99

թ - 71

Մուկ

1921

31625-42

Վ. Ա. ՀԱՅԿԱՆԻ ԹԻՌԻՌԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՕՐ-ՔԻՇՈՐԸ

(ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԳԻՆԱԿԱՆ Վ.Է.Պ)

«Մեր շատախօս լեզվի մէջ կան անմատներ, որոնք առանց դիմադրութեան կ'ընդունին մահապատժի չար-
չարանքը, եթէ անոնց թող արուէր կատախմատի
բարձունքին հոգով հոգախօսութիւն մը արտասանել
առանց երկխօսի թէ, Սահմանի թմբակները անմահա-
նակ կերպով սխալի ընդհանուն իրենց մարտարարա-
նութիւնը»

ՆԱԽԼ ԳՈՏԼԷԻ

2003

891.99
Թ-71

14507-58

(12579-57)

պէր

Ա.

ԿԸ ԾՆԻ ՄԱՆՈՒԿԸ

Մանուկի ծնունդը չանցաւ աննշան, թէիւ առասպելներ, զբոյցներ կապուած իր ծագումին չուրջը նախօրօք: Մայրը ծննդաբերութենէ եօթը ժամ առաջ ցաւեր զգաց, դրացիներէն մօտիկները կանչուեցան, ժողովրդական դայեկ մը բերին գիշերը ժամը 11ին և... ծնեցաւ մանուկը՝ Խարբերդի Չմէկա՝ ծագ աւանին ամենապուճուա տանը՝ ներքնայարկին մէջ: Մանուկը իր նշանաւոր կեանքի առաջին բուլէին իսկ զայրացաւ և դայեկի գրկին մէջ, աղուած ժամանակ՝ ուղմական ճիշեր արձակեց: Դայեկը, որ աւանին և չիճակայ գիւղերու հարիւրին առնուազն եօթանասուն մանուկները առած էր, ալիսիսի բանի չէր հանդիպած և իր զարմանքը յայտնեց մանուկի մասին:

Ըստ հայկական քրիստոնէական սովորութեան, ծնունդէն ութը օր յետոյ մկրտեցին և անուանակոչեցին նոր «մանուկը»՝ Տիրատուր:

— Զալրո՞ւ տղայ է, եամա՞ն, կ'ըսէր դայեկը, մեծնայ նէ ինչ պիտի ըլլայ:

Տիրատուրը չէր լար, այլ կը զայրանար և կ'իճէր իր գոյութիւնը զգացնելով ոչ թէ տանը բոլոր անդամներուն և անկիւններուն, այլ դրացի բոլոր տուններուն: Իր ծնունդի գիշերը յիշատակութեան արժանի մէկ բան պատահեցաւ, որուն մասին տակաւին քանի տարիներ թէ իր ծնողները, մեծ եղբայրները և քոյրերը և թէ բոլոր դրացիները՝ խօսեցան: Իր ծնունդի գիշերը բոլոր թաղի աղջիկները կանչեցին բոցներուն մէջ մինչեւ առաւօտ: Նոյն իսկ շատերը կէս գիշերէն յետոյ նստեցան իրենց մէկտեղներուն մէջ, խաչ հանեցին և մրթմրթացին քիթերնուն տակ:

— Օր մը օրանց խորոզները այսպէս չէին կանչած, ինչ է պատահեր:

Ծնած էր Տիրատուրը:

Բայց յաջորդ առաւօտ Տիրատուրի գայեկը անդրադառնալով աքլորներու արտակարգ կանչին՝ բռնաւ:

— Յակոբին նոր ծնած երախտն զալում տղայ պիտ ըլլայ, հայրխանները կրնան գիտնալ, ատոր համար կը կանչեն:

Եւ որովհետեւ դայեկը ճանչցուած էր առանին մէջ իրբեւ ամենէն փորձառու պատեաւ և երբեմն ալ վաղ բացող կին՝ բոլորն ալ հաւատացին անոր և իրարու հաւատացուցին: Այս եղաւ փոքրիկն Տիրատուրի կեանքին առաջին գրեցը, և այնքա՛ն խօսուեցաւ, որ իր գիտակից բլլալէն յետոյ՝ ինք անձամբ լսեց այդ պատմութիւնը և պահեց իր մտքին մէջ, երջանկօրէն և հպարտօրէն մտաբերելով յաճախ այդ զրոյցը՝ դարդարելով և խոշորցնելով զէպքը իր թաքուն պատմութեանը մէջ:

Երբ քանի մը օր յետոյ, կէս գիշերին՝ մայրիկը առաւ իր գրկին մէջ ծիծ տալու, միացաւ դայեկի կարծիքին, որովհետեւ իր մանուկներէն և ոչ մին այդպիսի խոժոռ նայուածքներ ունէր և այդպիսի գոռոզ ճիչ: Իր մեծ քոյրերը, որոնք անհունօրէն սգեւորուած էին նոր մանուկով, նոյն դիտողութիւնը ըրին. հայրը միւս իրիկունը մօտենալով իր կնոջ անկողնին, նստեցաւ օտքերուն քովիկը, բռնեց անոր ձեռքը և բռնաւ:

— Այս նոր տղանիս ուրիշ բան է, հէջ մէկուն չի նմանիր:

— Չէ, յարեց տղացկանը, մայրական կեղծ բայց սիրելի համեստութեամբ, Տիգրանս ալ այդպէս էր, բայց յետոյ հանդարտեցաւ, ակնարկելով իր անդրանիկ զաւակին:

Հայրը չի համոզուեցաւ:

— Տիգրանը ո՛ւր է, աս ո՛ւր է, դայեկին բռածին պէս, զալում տղայ է:

Մօրը աչքերուն մէջ յայտնապէս երեւացին երջանկու-

թեան լայն ցուրեր: Գլուխը սիրամարդի պէս դարձուց զէպի իր մեծ աղջիկը և նշան ըրաւ որ Տիրատուրը իրեն տայ: Տիրատուրը, սեղմօրէն փաթթուած շորերու մէջ, բայց միշտ անհանգիստ և աչքերը բաց, զրկուեցաւ և տարուեցաւ մայրիկին մօտ: Մայրիկը թեւերը երկարեց, գորովազին գրկեց էր արտակարգ երախտն, դուրս հանեց իր լեվեցուռն ստինքը և յանձնեց Տիրատուրին: Հայրը ծոցեցաւ և երեխան համբուրել ձեւացնելով՝ համբուրեց կարօտազին կերպով Տիրատուրի մօր ծիծը, որ ատեն մեծ աղջիկը՝ հեռացած էր և Տիրատուրը մինակ էր իր ծնողներու սիրային հեղեղամէջ միջև:

Ութը օր յետոյ երբ սուրբ աւագան տարին՝ Տէր Հայրն ալ Տիրատուրի արտակարգ երեխայ բլլալու մասին կարճի՛ գայանեց և երբ մկրտութենէ յետոյ տուն եկաւ և աղօթք կարդաց տղացկան մօր վրայ, աւելցուց «որ ծաւ մանուկ մեծ և սքանչելի»:

Բ.

ԻՆՉՊԵՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՒ ՊՈՒՐՊՈՆԵԱՆ ՏՈՒՆԸ

Տիրատուրի նախ քան ծխական վարժարան մտնելը՝ աւաւնին մէջ ծանօթ էր իրբեւ զարմանալի մանուկ մը: Հայրը, որ քիչ շատ զրոգ-կարգացող մարդ էր և կը հասկնար նաեւ եւրոպական պատմութենէ՝ իր Տիրատուրի մասին օր մը խօսած ատեն՝ կոչած էր զայն փոքրիկ Պուռպօն: Այս նոր անունն ակնաբերութեամբ ու է անմիջական կապակցութիւն չունէր իր զաւակի քնաւորութեան հետ իր հօր մտքին մէջ. հայրը կարդացեր էր Ալեքսանդր Տումայի վէպերը և ծանօթ էր ֆրանսական միապետութեան Պուռպօնեան արքայական տան և յատկապէս իր ուշադրութիւնը գրաւած էր Լուգովիկոս

Ժ. Գ. Բրեյ, նշանաւոր Լուի Քաթոլիկոսը: Երբ մէկ քանիներ համաձայնեցան Տիրատուրի արտակարգ մանուկ մը բլլալուն՝ անիկա օր մը կոչեց Տիրատուրը՝ Պուռպոն, և այդպէս ալ մնաց մինչեւ վերջը:

Հայրը այդ օրէն սկսեալ յամառօրէն Տիրատուրը կոչեց փոքրիկ Պուռպոն և տանը միւս անդամները և դրացիները, առանց հասկնալու բառին պատմական և ծանր նշանակութիւնը՝ հետեւեցան Յակոբ աղային, կոչելով Տիրատուրը՝ Պուռպոն, որոնց գեռ ևս հետեւեցաւ հետզհետէ ամբողջ աւանը: Ահա թէ ինչպէս ֆրանսական մեծ յեղափոխութեամբ, արինահեղ կռիւներով վերջացած ամենահոգ արքայական բնտանիքներէն մէկը՝ դարձեալ կը յառնէր Հայաստանի ամենախոնարհ և յետ ինկած աւանի մը մէջ՝ յանձին փոքրիկն Տիրատուրի:

Այս թուականէն ի վեր Տիրատուրը կոչուեցաւ փոքրիկ Պուռպոն: Ատենէ մը յետոյ միայն տան անդամները և թերեւս բնտանիքի շատ մօտիկ բարեկամները գիտէին անոր իսկական, քրիստոնէական անունը:

Պուռպոնը երբ արդէն 7-8 տարեկան էր, հետամուտ եղած էր իր հօրմէն հասկնալու իր անուան նշանակութիւնը: Հայրը, որ չափազանց կարեւորութիւն կուտար իր արտակարգ զաւակին՝ մանրամասնօրէն սկսած էր պատմել Լուդովիկոս Ժ. Ի պատմութիւնը: Փոքրիկ Պուռպոնի մատաղ իմացականութեան վրայ խորապէս դրոշմուած էր Լուի Ժ. Ի «Պատմութիւնը ևս եմ» խօսքը: Այս խօսքը ամէնէն հարազատ արտայայտութիւնն էր փոքրիկ Պուռպոնի բնաւորութեան, կեկողովիղութեան, անոր ամբողջ խառնուածքին հետ: Անիկա հինգ տարեկանէն իսկ սկսաւ յայտարարել տանը մէջ. «Ես եմ»:

Իր ծնողները, երջանիկ՝ փոքրիկ Պուռպոնի յոխորտանքներուն, «ԴՈՒՆ ԵՍ» բաժնի և ամէն մարդ հաւատաց, որ «անիկա է»:

Երկուստեք մէջ խաղի ժամանակ ինքն էր, որ իր

համար կը հրամայէր, «Ես պիտի ըլլամ ձեր առաջնորդը»:
«Եկե՛ք» խաղցած ժամանակ փոքրիկ Պուռպոնն էր, որ առանց իր բնկերներուն հաւանութիւնը առնելու՝ կը ցատքէր, կ'ելլէր քարակոյտին գագաթը և կը հրամայէր միւսներուն:

— Շղթայ կազմեցէք, ուշադրութիւն, բերդը մտնողներ կան. դուն դուրս ե'լ, երկու հոգի նե'րս, հինգ հոգի դո'ւրս: Իր բնկերները առանց գիտակցելու, որ անիկա ինքնակոչօրէն բնորոշուած էր խաղի դեկավար՝ կը հնազանդէին: Եթէ պատահէր մէկը, որ խնդիր յարուցանէր անոր ղեկավարութեան շուրջը, փոքրիկ Պուռպոնը արհամարհանքով կը նայէր ըմբոստին՝ վրայ և կը հրամայէր միւսներուն ծեծել զայն և խաղի հաճոյքէն զրկել, և այսպէս ալ կ'ըլլար:

Օր մը փողոցին մէջ հանդիպեցաւ իր բնկերներուն մէկ քանիին:

— Եկէք իմ ետեւէս, աղաղակեց յանկարծ, զլուխը վեր բռնած և խիստ հրամայողական եղանակով: Բոլորը հնազանդեցան: Պատուոյ զանոնք մէկ քանի փողոցներ, հաւաքելով բոլոր անցած փողոցներու շուները: Մեր պաւստի մէջ փողոցի շուները այնքան սերտ բարեկամութեան մէջ են մանուկներու և առ հասարակ ազգայնակալութեան հետ, որ մասնակից են փողոցի բոլոր երեւոյթներուն: Ընտրական պայքար մը այնքան ոգեւորիչ էր քաղաքացիներուն, որքան շուներուն համար: Իր ետեւէն գացողները աւելի շատցան, հետզհետէ դարձաւ փոքրիկ ամբոխ մը, թափորի պէս չըջան կազմելով, փոքրիկ Պուռպոնը միշտ առջեւէն, մինակ և զլուխը սիրամարդի պէս հպարտ: Նոյն իսկ փողոցի անկարգապահ շուները իրմէ առաջ չքաղեցին՝ յառելով Պուռպոնին և պոչերնին երեքցնելով պաղատագին և պատրաստակամ: Աղմուկ, կանչուընտուըներ, պատուհաններէ զլուխներ ցցուեցան դուրս, տանիքներու քիւրուներ վրայ մարդիկ հաւաքուեցան, ուրիշ փողոցներէ և թաղերէ մարդոց հոսանք մը եկաւ տեսնելու իրարանցումը: Բոլորն ալ կը սկսէին:

— Դարձեալ Պուռպոնն է, զարմանալի մանուկ է, եղբայր, մեծ մարդ պիտի ըլլայ:

Փոքրիկ Պուռպօնը ասպետականօրէն չլսելու կը զարնէր :
Ուրախութիւնը , հպարտ երջանկութիւնը անհամար էր իր
ծնողներուն մօտ , մանաւանդ իր քոյրերը խելայեղուած՝ կը
զիտէին տեսարանը : Պուռպօնի մեծ եղբայրներն անգամ մօտն
իր առաջնորդած թափօրի կարգապահութեան մէջ :

Երբ Պուռպօնը թափօրը հասցուց մինչեւ իրենց տան մեծ
գուռը , յետ դարձաւ , աջ ձեռքը բարձրացուց վեր , թափօրը
կանգնեցնելու մտադրութեամբ : Երբ թափօրը կանգնեցաւ .
տիրեց լուսթիւն : Պուռպօնը՝ կուրծքը ցցած , աջ ձեռքը հրա-
մայականօրէն բարձր բռնած՝ պոռաց .

— Յրուեցէ՛ք :

Ժխոր , աղմուկ : Ամբոխին մէջ նոյնիսկ կը նշմարուէին
տարիքոտ մարդիկ :

Փոքրիկ Պուռպօնը ներս մտաւ , քոյրերը հաւաքուեցան
իր շուրջը , մէկը գրկեց միւսին տուաւ : Պուռպօնը խօսելով
թափօրի մասին ըսաւ .

— Ե՛ս կազմեցի այդ ցոյցը :

Մանկապարտէզի և յետոյ ծխական վարժարանի մանուկ-
ներու մէջ ծագած բոլոր վէճերը կը լուծուէին փոքրիկ Պուռ-
պօնի հեղինակաւոր խօսքերովը :

Երբ չուկայէն կ'անցնէր , առանց դուռներու առջեւ
կանգ առնելու , հեծանիւի պէս արագ , խառնութեամբները
խրարու կը դառնային և մատով Պուռպօնը ցուցնելով կ'ըսէին .

— Պուռպօնը կ'անցնի :

Պուռպօնը առանց լսել ձեռացնելու , թեւերը աւելի ա-
րագ կը փարտէր , քիչ մը աւելի կ'արագացնէր իր քայլերը
և կ'անցնէր , կը սուրա՛ր :

Օր մը երբ ճամբան մէկը անդգուշութեամբ իրեն զար-
նուեցաւ , կեցաւ անխիա , ոտքէն մինչեւ գլուխը լաւ մը դի-
տեց և հայհոյանքի պէս բռն մը մրթմրթալով՝ անցաւ :

Շատեր երբ կը տեսնէին զայն փողոցին մէջ քայլած
առնն , անգամ մըն ալ ետեւնին կը դառնային և կը դիտէին
զինքը : Պուռպօնը կը տեսնէր , կը զգար , բայց անզգայ կը ձե-
ւացնէր ինքզինք՝ հոգին լի ուրախութեամբ :

Պուռպօնը տակաւին տասը տարեկան էր :

Գ .

ՊՈՒՌՊՈՆԸ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆԷՆ

Փոքրիկ Պուռպօնը չուտով թողուց իր ծննդավայրը և
մեծ , ահաւոր յոյսերով դրկուեցաւ Խարբերդ՝ Եփրատ գոլէճը ,
իրեն գիշերօթիկ աշակերտ : Հայաստանի այդ կողմերը , ինչ-
պէս այժմ , այն ատեն ալ կանոնաւոր շօւէներ չկային և դա-
ւառի զանազան գիւղերէ և քաղաքներէ կեդրոնը գալու հա-
մար՝ պէտք էր տաժանելի և երկար ճամբորդութիւն մը ընել
ձիերու , էջերու և ջորիներու վրայ նստած : Պուռպօնի ճամ-
բորդութիւնը , այն ատեն 13 տարեկան , որոշուած օրէն օր
մը ուշացաւ , որովհետեւ խեղճ հայրը առանց կանխամտա-
ծելու փոքրիկն Պուռպօնի ասպետական ոգիի հաժապատա-
խան կարգադրութեան մասին , աժան ըլլալու համար , երկու
հատ խոշոր էջ էր վարձած , մէկը իր համար նստելու և միւսը
իր իրեղէններուն : Պուռպօնը ոտքը մէկ աման դրաւ , և մեր-
ժեց իշու վրայ նստիլ :

— Զի՛ կ'ուզեմ , գեղեցիկ ձի կ'ուզեմ , և ասպետի մը
անվայել կերպով՝ լացաւ :

Քոյրերը միացան իրենց գոռոզ և իրաւացիօրէն բողբոջ
կողբօր հետ և պահանջեցին անպայման երկու մեծագոյն ձիեր
վարձել : Մայրը՝ ուրախութենէն կը ժպտէր և կը զրկէր
փոքրիկ Պուռպօնը՝ ըսելով .

— Մի՛ լար , աննման ետփուս , քեզի համար ձիեր կը
վարձենք , երկու միագոյն նժոյգներ , անպայման , անպայ-
ման , մի՛ լար :

Պուռպօնը աչքերը սրեց , ամօթէն չնայեցաւ ուրիշներու
երեսը և սպասեց հօրը վերադարձին :

Հայրը հրաժարեցաւ իշապանին վճարած կանխավճարէն
և վարձեց երկու ձիեր , ոչ միագոյն , առարկելով և պաղա-

տաղին խնդրելով, որ ձիապանները միադոյն ձիեր չունենան: Պուռպօնը, թէեւ չհամոզուեցաւ հօրն այդ ստախոսութեան, բայց համակերպեցաւ, պայմանով՝ որ ինք պիտի հեծնէր կարմիր ձին և թամբի վրայ, իսկ միւսին պիտի բեռնէին իրեղէնները:

Իրեղէնները բեռնուցած ատեն Պուռպօնը նշմարեց, որ իր փայտէ սուրը չի կար: Պուռպօնը տարրերութիւնը շատ լաւ գիտէր փայտին և պողպատին միջեւ, բայց կարեւորութիւն չէր տար, որովհետեւ անհրաժեշտը իր համար ձեւն էր, — երկար և կոր, վրան թիթեղէ աստղիկներով զարդարուած: Հրամայեց իր մեծ քրոջ անմիջապէս գտնել իր սուրը և բերել: Քոյրը անմիջապէս բերաւ: Ձիապան, ծիծաղելով և երախային հետ կատակելով՝ առաւ զայն և կախեց Պուռպօնի վրայ: Պուռպօնը չհասկեցաւ ձիապանի հոգեբանութիւնը:

— Ձիապան մը չկրնար կատակել ինծի հետ, մտածեց անիկա:

Քոյրը համբուրելէ և բոլորէն համբուրուելէ յետոյ՝ գնաց և կանգնեցաւ ձիուն քով, առանց երեւցնելու որ չէր կրնար վրան նստիլ: Հայրը գրկեց և նստեցուց: Պուռպօնը երկարեցաւ և բռնեց ձիուն բաշը, իսկ երասանը մնաց ձիապանի ձեռքը:

— Կեցէ՛ք բարով, աղաղակեց Պուռպօնը գլուխը ցցած և աչքերը յառած կապոյտ երկնքին:

Ճանապարհին ձիապանը նշմարեց, քանի մը անգամներ, որ փոքրիկ Պուռպօնը ձիուն վրայ նստած ատեն, տարուած իր մանկական երազներով՝ կը քաշէ սուրը և տեսակ մը հրաման տալու նշաններ կ'ընէ և փայտէ սուրը մէկ քանի անգամներ սպառնազին կերպով պտուտեցնելէ յետոյ օղին մէջ, կը գնէ դարձեալ պտտեանը: Ձիապանը, ի հարկէ, չէր գիտակցէր, որ իր կարմիր ձիուն վրայ նստած էր Հայոց ապագայ խոշորագոյն ստեղծագործողը:

Երբ հասան Խարբերդ՝ ձիապանը, ըստ իր ստացած պատահելին, տարաւ փոքրիկ Պուռպօնը Ամերիկեան եփրատ Դօ-

լէճը և իր իրեղէններով միասին՝ յանձնեց զիշերթիկ յարկաբաժնի գլխաւորին, որ բնորոշեց փոքրիկ և սիրուն նորեկին սիրալիր ժպիտով: Անմիջապէս արգագրեց անոր համար 10-15 տարեկան աշակերտներու ննջարանը մահճակալ դնել: Ծառան երբ չալկեց իրեղէնները և վեր տարաւ՝ Պուռպօնը հետեւեցաւ անոր իր սուրը վրան կախած: Աշակերտները բախին մէջ դարմանքով և հետաքրքրութեամբ դիտեցին այդ փոքրիկ տղան, իր սուրը և գլուխին բռնած ձեւը, աքլորի պէս հպարտ և աննական:

Եր իր ննջարանը տեղաւորուեցաւ՝ կէտի մը վրայ կանգնած՝ դարձաւ ինքն իր առանցքին վրայ և արհամարհանքով սկսաւ դիտել շուրջը:

Մէկ քանի փոքրիկներ մօտեցան իրեն և ուզեցին տեսնել սուրը: Պուռպօնը քմիծաղով և մեծի մը երեւոյթով՝ տուաւ: Մէկը ուզեց քաշել, բայց չհաջողեցաւ: Պուռպօնը առաւ ձեռքէն, քաշեց սուրը պտտեանէն, բարձրացուց վեր և պոռաց:

— Պա՛տրա՛տ, օ՛ն...

Պղտիկ աշակերտները նախանձեցան ի սրտէ այս նորեկի այդքան վարժ սուսերախաղի վրայ:

Իրիկուն Գուռպօնը կանչուեցաւ գլխաւորի սենեակը: Գացած ատեն իր մահճին քով ննջող բնկերը, որ աղիւս բաւականին մտերմացած էր նորեկի հետ և նայն իսկ անունը դիտել՝ զգուշացուց անոր, սուրը վար առնել ուսէն և տալա երթալ գլխաւորին մօտ, բայց Պուռպօնը արհամարհական և խիստ նայուածքով մը «ոչ» պատասխանեց և գնաց... սուրով: Փոքրիկ մանուկը շատ զարմացաւ այդ զգուշաւորութեան վրայ, որովհետեւ իր մտքին մէջ միայն մէկ մտածում ունէր և իր ծննդավայրէն մինչեւ վարժարան գալը այդ մտածումը մանկօրէն և ջերմագին գորովանքով փայտացած էր: Անիկա կրնար լալ, արտասուք թափել և սախլել վարժարանի իշխանութեան՝ դրկել գինք յետ, դէպի իր հօր տունը, եթէ անիկա համոզում գոյացնէր վայրկեան մը որ

առիթը հպիտի ունենար ցուցնելու իր սուրը վարժարանի գլխաւորին:

Գլխաւորը ապշութեամբ և երջանկօրէն նայեցաւ նորեկ աշակերտի վրայ, գիտեց ոտքէն մինչեւ գլուխը:

— Այդ ինչ ըսն է, հարցուց գլխաւորը, ցուցնելով անոր ուսէն կախուած սուրը:

— Իմ սուրս է, ևս սուր ունիմ, պատասխանեց Պուռ-պօնը:

— Բայց դպրոցին մէջ ալեւս հպիտի պտտցունես, յարեց գլխաւորը, աղպիսի բաներ վնասակար են և հակառակ բարի և քրիստոնեայ մանուկի մը օգիին:

Պուռպօնը ոչինչ հասկցաւ «վնասակար է քրիստոնեայ օգիին» բացատրութենէն:

«Ինչպէ՞ս վնասակար է, ես կը սիրեմ սուրը» կը մտածէր վաքրիկ Պուռպօնը և գլուխը ծռած՝ կը դիտէր իր մէջքէն կախուած թիթեղէ աստղիկներով զարդարուած գործիքը: Պուռպօնը հպատասխանեց:

«Ես քովս կրնամ պահել» մտածեց անիկա:

— Ինչպէ՞ս է անունդ, հարցուց գլխաւորը:

— Պուռպօն... պատասխանեց, թաւ և ծանր շեշտերով:

— Պուռպօն:

— Այո, Պուռպօն:

Գլխաւորը ոտքէն մինչեւ գլուխը դարձեալ զննողական ակնարկ մը պտտցուց այդ անունի արտասանութենէն յետոյ: Պուռպօնը շատ լուրջ ընդունեց նայուածքը, որովհետեւ անիկա մեծ հաւատք ունէր իր անունն պատմականութեան մասին: Իր սուրէն առաջնադոյնը և կարեւորագոյնը իր անունն էր:

— Պուռպօն, ԵՍ ԵՄ, կը կրկնէր անդնդար իր մտքին մէջ և այս յանկերգը այնքան սովորական դարձաւ մատաղ հոգիին համար, որ յաճախ միեւնոյն յանկերգը բարձրաձայն կը կրկնէր իր ընկերներու և ուրիշներու ներկայութեան,

բայց առանց անդրադառնալու այդ յանկերգի բարձրաձայնութեան: Փոքրիկ Պուռպօնի մտքերն իր համար հեղինակութիւններ էին և իր համոզումով այնքան անյաղթելի, որ երբէք չէր կրնար խորհիլ թէ ուրիշներու ծաղրանքի առարկայ կրնային դառնալ:

Պուռպօնը շուտով եղաւ աչքի բնկնող փոքրիկ աշակերտը վարժարանին, ոչ թէ իր դասարանին մէջ, յառաջդիմական ընդունակութիւններ ցոյց տալուն համար, այլ իբրեւ կոկողալիկ տղայ և իբրեւ ճարտասան: Եւրպատ գոլէճի մէջ կար սովորութիւն, որ նախակրթարանին մէջ աշակերտին զոց սովորեցնել կուտային գեղեցիկ զրական արտասանելի կտոր մը և շարաթ, օրը աշակերտը կ'արտասանէր զայն ցուցունելով իր առաջնութեան և ճարտասանութեան բնական ձիրքերը: Պուռպօնը առաջինը հանդիսացաւ ճարտասանութեան մէջ՝ իբր ընտուր տաղանդ: Իր ուսուցիչները զինքը սկսան կոչել պզտիկ պերճախօս: Երբեմն կը պատահէր, որ Պուռպօնը մոռնար բուն հեղինակին խօսքերը, բայց անիկա բառ մը, շատ խոշոր և իր խնդրատակին մէջ չարմախուող բառ մը՝ կ'աւելցնէր, շարմելով հեղինակը հասկցողներու ծիծաղը և հասկցողներուն հիացումը: Պուռպօնը ինք առաջինն էր, որ կը հիանար իր վրայ և կը թուլայցնէր ուրիշներու հիացման զգացումը: Նոյնիսկ առիթ չէր տար ուրիշներու հիացման արտայայտութիւններ ընելու:

Կ'երթար ճարտասանութեան ուսուցչին մօտ և ժամերով կը խնդրէր՝ ամէն շարաթ օր զինք բեմ՝ բարձրացնելու համար, մինչդեռ ուրիշներ խոյս կուտային: Կը պաղատէր Պուռպօնը իր համար ընտրել անպայման ռազմաշունչ ոտանաւոր մը: Օր մը Պուռպօնի բաժին ինկաւ արտասանել Վիքթոր Զիւկովի մէկ նշանաւոր ճառը՝ ուր ի միջի այլոց, կ'ըսէ. «Մարտէյլ, ոտքի հանէ՛ քու զաւակներդ և զո՛ւ, Տիժօն, բարձրացո՛ւր սուրդը»: Պուռպօնը զիշխներով երազեց հնար գտնել սուր կախելու և «Տիժօն, բարձրացո՛ւր սուրդը» արտասանած ատեն՝ քաշել սուրը. ճօճելով օգին մէջ, աշա-

կերտներու գլխուն վրայ սպառնաղին և... ծափեր խել, բայց արդէն երկու տարուան աշակերտ էր և դիտէր, որ անբեղի էր այդ տեսակ բան ընել: Միեւնոյն ատեն անիկա չղաղրեցաւ երազել և իր ննջարանի ընկերներէն շատերը իմացան թէ ան ինչպէս քունին մէջ վեր վեր կը ցատկէր և բառեր կ'արտասանէր իր չարաթ օրուան ճառէն:

Գ.

Պ Ղ Պ Ջ Ա Կ Ն Ե Ր

Պուռպօնը բարձրացաւ Գօլէճի դասընթացքը երբ տակաւին տասնեւվեց տարեկան էր: Անիկա ճարտասանութեան մէջ ցուցուց արտակարգ կարողութիւն, չտեսնուած տաղանդ մը Գօլէճի երկար տարեգրութեան մէջ: Շնորհիւ իր ճարտասանական բնատուր տաղանդին, անիկա երեւութական կարողութիւն ցոյց տուաւ նաեւ լեզուներու մէջ, իսկ մնացեալ բոլոր դասերը կ'անցնէր ու չէր անցնէր:

Պուռպօնի մէջ տեղի ունեցաւ երազներու հիմնական փոփոխութիւններ: Մոռցաւ սուրը, յաղթութիւնները, բայց ասիկա չմոռցաւ երբեք իր ասպետական ձեւերը: Իր հողին, ընդունակ ամենարցալաւ երեւակայութեանց, սարսափելի երազներու, սկսաւ տանջուիլ տխուրանքներու համար: Դժբաղդարար միտքը օգնութեան չէր հասնէր Պուռպօնի հոգեկան թոխչքներուն: Անիկա երկար ատեն հարց կուտար ինքզինքին և չէր կրնար հաստատուն, վերջնական եզրակացութեան մը գալ: Կր մտածէր անիկա՝ ի՞նչ կոչուիլ. Տօքթէօր թէ Բրօֆէօօր: Օրուան դասերը լրանալէ յետոյ, առանց մտածելու վաղուան դասի պատրաստութեան, երկար և առանձին

պտոյտներ կ'ընէր Գօլէճի երկար պտոյտի ճամբուն վրայ և անդուլ և անդադար կը մտածէր. — Տօքթէօր թէ Բրօֆէսէօր: Շատ անգամներ ուսուցիչներ և ուսանողներ կը տեսնէին զինքը մօտէն թէ հոռուէն, որ աչքին կապոյտ monocle մը անցուցած, մազերու զանգուրները սանտրած ջրով, որ արեւուն տակ կը փայլէր, ընդունելու և մերժելու շարժումներ, ինքնիրեն արտասանութիւններ կ'ընէր, որոնցմէ միայն երբեմն լսելի կ'ըլլային. «Այո, ոչ, պիտի ըլլամ, պիտի երթամ, ես եմ մեծը այս հաստատութեան» բառերը:

Բոլորը կը կարծէին թէ Պուռպօնը ճառ կը պատրաստէ, թէեւ իր ճառերուն համար երբեք նախապատրաստութիւններ չէր ունենար: Բառերը անոր բերնէն ինքնաբերաբար և անկարողապա՛հ կը խուժէին դուրս: Օրինակներ կը բերէր հին դարէն, նոր դարէն, միշտ արհամարհելով միջին դարը, կաթոլիկ եկեղեցին, օրինակներ կը բերէր ապագայ դարէն: Դժուար էր գուշակել թէ Պուռպօնի մտքին մէջ ինչպէս կը ներկայանար իր այնքան յեղեղուած Ապագայ Դարը:

Մշակութի, փիլիսոփայութեան, գիտութեան, գեղարուեստի, (կը ճառէր այս բոլորէ մասին) ի՞նչ ձեւն էր, որ կը պատկերանար իր ահաւոր երեւակայութեան առջեւ, և արդեօք կը հասկնա՞ր Ապագայ Դար բացատրութիւնը, որովհետեւ ճառերուն մէջ շատ անգամներ ունկնդիրները ապշած կը լսէին այսպիսի խօսքեր. «Ապագայ հսկայ և երկար դաբերն անգամ կը վկայեն իմ գաղափարներու ճշգրտութիւնը»: Այս խօսքերով ուռած ճառերը իրենց վերջաւորութեան մէջ չէին արժանանար հիւսիսափութեան, ամենադոյզ քննադատութեան, որովհետեւ անոնք զարդարուած էին զգայացունց աղաղակներով, կիկիրոնեան չարժումներով և անսահման ոգեւորութեամբ: Ոչ ոք կրնար անոր յաղթել polemic մէջ, որովհետեւ անիկա իր պատասխաններուն մէջ տեսակէտի հետեւողականութիւն չէր հետապնդեր, անտարբեր կը դռնուէր տրամաբանութեան, այլ մէկը միւսին հետեւ կը շարէր անուններ և թուականներ, նախ քան գրիւտտօր, չէր տարբերէր

Քրիստոսէ ետքի եղելութեանց հետ, իր համար ու եւ ինչ միեւնոյնն էր, միայն թէ արտահանութիւնը ըլլար բարձրակոչ, հետտորական ձեւերով և չփոխեցուցիչ։ Անիկա կրնար չփոխեցնել դիմացինը, բայց նախապատրաստական խորամանկութեամբ չէր։ Եթէ ամէնքն համակերպէին, որ Պուռպօնի ձառին մէջ տրամարանութիւն չի կար, պատմական փաստերը խղիթիւրուած էին, բայց և այնպէս ճառը ինքնին պերճախօտական էր. անիկա յաջողած է ըլլար իր բուն նպատակին մէջ, — հետտորութիւն։

Գօլէճի դասընթացքին, ինչպէս ըսինք, հորիզոններու և թոխչքներու մեծ փոփոխութիւններ կատարուեցան։ Չկար Պուռպօնի հայրիկը, որ անոր ներշնչէր սուրի և հրացանի սիրապործութիւններ։ Ամէն օր, ամէն ժամ քրիստոնէական ոգիով կառուցուած գօլէճի միախօնարական իշխանութիւնը աղօթքներով, Ս. Հոգիի և Որդի Մարդոյ առաքելներով կը դաստիարակէր ուսանողութիւնը։ Բնականօրէն Պուռպօնի մատաղ և զգայուն հոգին խորապէս ազդուէր։ «Սուրբ քաջողը սուրով կը հատուցուի», «մէկ երեւոյժ որ զարնին միւսը դարձուր» և այլն, նշանաբաններով լեցուցած էին Պուռպօնի երեւակայութիւնը։

«Սուրբ քաջողը սուրով պիտի հատուցուի», երկար ատեն չրմրոնեց Պուռպօնը։ Սուրբ իր համար կը ներկայանար տակաւին զգուսնքի և կաթողին սիրոյ առարկայ, բայց որովհետեւ չատ էին խօսած այդպէս և Տօքթէօր կամ Փրօֆէսէօր ըլլալու երազը զինք օրօրած էր, եկած էր այն հաստատ համոզումին, որ պէտք էր թողուլ այդ բաները, որ պէտքի կարենար հասնիլ այդ նշանաբանը քարոզողներու դիմին և մեծ փայտըսքիսն։

